
Възможно ли е медиацията да замени традиционното правосъдие?

Жанин Ал-Шаргаби
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
V курс, Право

I. Въведение

Дълго време медиацията бе възприемана като второстепенна дума, когато се сравни с традиционното правосъдие. Дори аз имам ярък спомен как още през гимназиалните години, когато откривах интереса си към правото и започвах да обмислям развитието си в тази сфера, минавах покрай съда в родния си град и го гледах с едно притихнало чувство на уважение и почит. Срещу съда в една от насрещните офис сгради, на предпоследните етажи имаше едно малко прозорче, на което беше лепнат лист със ситни букви, които едвам се четяха и някак смирено гласяха “Медиация, тел. номер: xxxxx”. Това беше първото ми впечатление за медиацията, тя беше едно плахо предложение за страните, които по-често обръщаха гръб на офиса по медиация и гордо прекриваха прага на съдебната зала.

Важно развитие е, че на законодателно ниво медиацията беше приета не само като възможност, а дори като необходимост за редица видове дела. Накратко бих искала да отбележа новите промени в Закона за медиацията и ГПК, преди да ги коментирам детайлно. Страните по всящ процес ще трябва задължително да участват в първоначална информационна среща с медиатор при дела относно спорове между съсобственици и в етажната собственост, спорове относно изплащане на стойността на дружествен дял в ООД, отговорност на управител или на контрольор за вреди в ООД.¹ Интересна е и възможността съдът да реши да задължи страните да участват в тази среща при спорове относно разводите, споровете за родителски права и режим на лични контакти, личните отношения на детето с бабата и дядото, издръжка, искове до размер на 25 000 лв., спорове за собственост и нарушено владение трудови спорове, защита на членствени права в търговско дружество, юридическо лице с нестопанска цел и кооперация и отмяна на решенията на органите им, защита на права на интелектуална собственост.² Видимо широк кръг от правни спорове.

В рамките на това есе ще коментирам дали така устроена уредбата е в съответствие със стандартите в други държави, както и доколко е полезна за нашата правна действителност. На второ място, ще обсъдя и практическите затруднения, особено с оглед професионалните изисквания пред медиаторите и сегашното положение на този институт в България.

¹ По-подробно - Чл. 140а, ал. 1 ГПК

² По-подробно - Чл. 140а, ал. 2 ГПК

II. Правни предизвикателства - настоящата уредба съответства ли на международните и европейските стандарти?

При създаване на правна уредба, която успешно да регулира обществените отношения, които се целят да бъдат засегнати, според мен следва да се разгледат няколко релевантни въпроса. На първо място, в по-широк план какво се цели с дадена законодателна инициатива? На второ място, конкретните разпоредби, които са предвидени, успешно ли адресират всички належащи въпроси, в този смисъл полето, което покриват, подобаващо ли е? На трето място, предвидените разпоредби успешно ли се вписват в цялостната правна рамка на страна? На четвърто място, практически приложима ли би била тази нова уредба? Тези въпроси ще бъдат разгледани в настоящото изложение. Конкретно четвъртия, който засяга практическата приложимост на уредбата, ще бъде по-подробно дискутиран в следващата част на тази разработка.

На първо място, относно целите на създаването на задължителна медиация, тук може да се обърнем към мотивите към приетите законодателни промени. Там се реферира към нарастващия брой дела, както и възможността чрез медиация да се увеличи ефективността и бързината при решаването на спорове.³ Може би още по-съществена е и целта да се подобри културата на споразуменията,⁴ в този смисъл да се легитимира новата култура на общуване. Относно целта за намаляване на броя висящи дела и постигане на по-бързи и удовлетворяващи решения за страните, медиацията със сигурност може да бъде ефективен начин за постигане на тези резултати. В този смисъл чрез нея ще се избегнат трите инстанции, всичките процедурни забавяния и т.н. на традиционното правосъдие, което ще доведе до повече бързина. От друга страна, двете страни заедно поставят интересите си и решенията, които биха ги удовлетворили, съответно заедно стигат до краен вариант, който би бил полезен за всички и ще доведе до най-голяма удовлетворение. За да могат тези цели обаче да бъдат изпълнени, трябва да се стигне до успешно споразумение. По-голямата цел обаче, поощряването на новата култура на комуникация е факт.

Относно кръга от дела, които ще подлежат на задължителна медиация, тук може да настъпи широк спор по много въпроси. Това не бива да бъде изненадващо. С оглед на това, че задължителната медиация ще е нещо екзотично в националния ни правен ред, а дори и в общоевропейски, тъй като едва 5 държави членки на ЕС предвиждат

³ МОТИВИ към проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за медиацията

⁴ Пак там.

задължителна медиация, нормално е да има много критици на института, които целят да ограничат приложното му поле.⁵ Освен този разбираем скептицизъм, следва да се отбележи, че има и реални правни и практически съображения от това да се разшири прекомерно много полето на задължителната медиация. Навярно сложността на някои правни институти би създало затруднения при медиацията. Професионалисти обаче в сферата на медиацията уверено заявяват, че повечето дела биха могли успешно да подлежат на медиация.⁶ Оказва се, че макар теоретично някои въпроси да изглеждат неподходящи за медиация, например спорове за измама, практиката е показала, че дори те успешно преминават през медиация и водят до удовлетворителни резултати за страните.⁷ В този смисъл в по-абстрактен план, изглежда че по въпроса дали може да се даде твърде широко поле за медиацията, не следва да прибързва с аргумент, че има дела, които въобще не могат да подлежат на такава. Повечето въпроси успешно могат да бъдат положени на медиация и според интересите и нагласите на страните зависи дали ще се стигне по споразумение. Тук конкретно относно уредбата в България, важно е да се отбележи, че медиацията е предвидена по въпроси, които традиционно се обсъждат под лоното на задължителна медиация, например семейноправни спорове или парични вземания за малки суми. На второ място, по много от въведените въпроси задължение за медиация се налага само по усмотрение на съда. Обобщено изглежда, че кръгът от дела е внимателно обмислен и не следва да има притеснения относно полето на новите разпоредби.

Относно мястото на задължителната медиация в по-широк смисъл сред останалото законодателство в страната, тук има един основен въпрос, а именно дали задължаването на страни да преминат през медиация не влиза в противоречие с други правни норми. Тук например правото на съдебен процес по чл. 6 ЕКПЧ или задължението на съдилищата да разгледат и разреши всяка молба по чл. 2 ГПК, тези аргументи са били представени и от Висшия адвокатски съвет, който се е изказал против предвидените промени при обсъждането им.⁸ Тук някои са аргументирали, че правото

⁵ Становище на Висшия адвокатски съвет относно Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за медиацията, публикуван на 29.09.2022 г. на Портала за обществени консултации към Министерския съвет на Република България

⁶ 'Mandatory Mediation - Everything you Need to Know', достъпно на: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=51dbf059-3b52-48a6-846b-09a7786c5852>, последно посетено: 20 февруари 2024

⁷ Пак там.

⁸ Становище на Висшия адвокатски съвет, бел. 8

на съдебен процес всъщност цели в по-широк смисъл достъпът до справедливо решение и няма значение чрез какъв способ е постигнато.⁹ Все пак обаче не може да negliжираме правото на страните да се обърнат към съда, когато сметнат за нужно. Това право обаче не им се отнема, непостигането на споразумение не влече никаква санкция и не прегражда възможността да се продължи делото по съдебен ред. Настоящата уредба изглежда, че изпълнява заръките на СЕС относно задължителната медиация, която трябва *“(да) не забавя съществено предявяването на иск или подаването на жалба по съдебен ред, спира погасителната давност за съответните права и не причинява разходи или причинява незначителни разходи за страните”*.¹⁰ Единствено подлежи на санкция - заплащане на разноските по делото и в случай на загуба и разноските за медиацията, от страната, отказала да се включи в първата информационна среща за медиация¹¹ Макар това да е една немалка санкция, следва да се отбележи, че е сравнително пропорционална, в международната теория са съществували предложения дори да се уреди директно отсъждане в полза на страна, когато насрещната откаже да премине през процес на медиация.¹² В този смисъл уредбата, така както е зададена, не изглежда да е в нарушение на другите съществуващи правни принципи и разпоредби.

III. Професионални предизвикателства - практическото приложение в България

Едно от основните практически предизвикателства през задължителната медиация е необходимостта от осигуряване на достатъчно специалисти. На първо място, от значение е да се отбележи, че по закон е предвидено задължителната медиация да се осъществява в специални центрове към съдилищата от специално обучени медиатори, които следва да имат и юридическо образование. По последни данни, засега има 13 подобни центрове от нужните 141.¹³ Тоест са необходими активни действия по подсигуряване на капацитета на държавата ни по предлагане на подобни услуги. От

⁹ Mandatory Mediation. бел. 6

¹⁰ Решение от 14 юни 2017 г., Menini & Rampanelli, C-75/16, EU:C:2017:457,

¹¹ Чл. 78а ГПК

¹² “Compulsory mediation”, достъпно

на: <https://www.hilldickinson.com/insights/articles/compulsory-mediation-standard-step>,

последно посетено: 20 февруари 2024

¹³ “В подстъпите към задължителната съдебна медиация”, достъпно на:

<https://novatarealnost.bg/%D0%B2-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D0%B7%D0%B0%D0%B4%D1%8A%D0%BB%D0%B6%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%8A%D0%B4%D0%B5/>,

последно посетено: 20 февруари 2024

2024

друга страна е важно и да се отбележи, че има тенденция към нарастване на броя медиатори.¹⁴ Полезно развитие и популярността на състезания по медиация на национално и международно ниво, които да будят интереса на студенти и да ги насочват към професията.

Относно практическата уредба на професията на медиатора, биха могли да се чуят критики дали съществува достатъчна регулация. Обаче тук е важно да се разграничи ролята, която те играят, и тази на адвокатите. Ако адвокатите съветват своите клиенти как да разбират правото и как следва да се приложи, то от съветите им може да последват значителни негативни последствия при грешка, затова е релевантно да има регулация относно професионалните им квалификации.¹⁵ От друга страна, медиаторите не дават съвети, все пак не бива да се подценява ролята им, но те просто ръководят процеса на обсъждане, което ограничава възможността да подведат или увредят по друг начин страните.¹⁶ В този смисъл дори изглежда леко преиначена необходимостта им от задължително юридическо образование, за да участват в задължителна медиация. Медиаторите не са заместници на адвокатите, те са част от цялостния процес, те ще ръководят как той преминава, а вече самите адвокати са тези, които са били натоварени със задачата да съветват страните по същество, а именно какви точки да повдигат и какви решения биха били в тяхна полза. Изглежда, че двете роли могат успешно да съществуват наравно и няма да има сблъсъци в интересите им при новата уредба.

IV. Заключение

В заключение изглежда, че новата уредба е устроена по един обмислен начин и по-скоро успешно ще постигне целите, които си е задала. Все пак е важно да се създадат на практика условията, които да спомогнат нейното прилагане. Именно от това ще зависи ефикасността на задължителната медиация - създаването на адекватен достъп до нея, за да се достигнат успешно решения, които да бъдат не по-малко легитимни или удовлетворителни от решенията на традиционното правосъдие.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Mandatory Mediation. бел. 6

¹⁶ Пак там.